

Zbornik
Instituta za kriminološka i
sociološka istraživanja
2007 / Vol. XXVI / 1-2 / 219-241

Originalni naučni rad
UDK: 341.231.14-053.2
343.85:343.62-053.2

MEĐUNARODNOPRAVNA ZAŠTITA MALOLETNIH LICA OD ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Ivana Stevanović*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Da bi država imala efikasan sistem zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja maloletnih lica ona mora da sačini svestran i sistematski okvir za reagovanje na nasilje na svim nivoima. U tom smislu i Republika Srbija ima obavezu formulisanja Nacionalne strategije,¹ politike i akcionog plan za njihovu zaštitu sa ostvarivim i vremenski utvrđenim ciljevima. U skladu sa ovim ciljem, osnovni strateški pravac razvoja biće dalje usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa relevantnim međunarodnim normama i standardima, odnosno njihova dosledna primena u praksi. Imajući navedeno u vidu osnovni cilj ovog rada je da se prikaže razvoj međunarodnih normi i standarda u krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, odnosno da se ukaže na potrebu usklađenosti postojećih zakonskih rešenja sa međunarodnim standardima, a u pravcu daljih promena nacionalnog zakonodavstva Republike Srbije.

* Email: ivana@cpd.org.yu

¹Na inicijativu Saveta za prava deteta, savetodavnog tela Vlade Republike Srbije, posebno formirana radna grupa u 2006. godini pristupila je izradi situacione analize o stanju pojave nasilja nad decom, odnosno trenutno važećem zakonodavnom okviru, za potrebe početka rada na Nacionalnoj strategiji protiv nasilja nad decom u Republici Srbiji.

*Zbornik IKSI, 1-2/2007 – I. Stevanović
„Međunarodnopravna zaštita maloletnih lica
od zlostavljanja i zanemarivanja”, (str. 219-241)*

*KLJUČNE REČI: međunarodne norme i standardi /
maloletna lica / krivično zakonodavstvo / zaštita*

1. UVODNE NAPOMENE

Istorijski posmatrano zaštita maloletnih lica od zloupotreba, nasilja i eksploatacije, počinje od sporadičnih intervencija javnih vlasti u situacijama akutnih i drastičnih povreda fizičkog integriteta ovih lica. Međutim, moderno industrijsko doba dovelo je do dubokih promena u poimanju "koncepta detinjstva", što je u velikoj meri predstavljalo i osnov za promene okvira društvene reakcije na zlostavljanje dece. Priznavanje posebnih fizičkih i psihičkih potreba maloletnih lica kao ličnosti u razvoju imala je za posledicu poseban način tretmana i pripreme za život. Otuda društveni i pravni sistemi, već dosta rano, postavljaju izvesna ograničenja roditeljske moći, nalazeći opravdanje u grubom povređivanju ili kršenju moralnih normi porodičnog života.²

U osnovi, od društvene brige za maloletnim licem, koja potiče od predstave o njima kao slabim i neodgovornim bićima, odnosno kao "problematičnoj populaciji" izloženih rizicima od raznih oblika devijacija, došlo se do modernih koncepcija o društvenom položaju dece i maloletnika, koji polazi od definisanja detinjstva kao dela društvene strukture i analize njegovog udela u društvenoj podeli rada i korišćenju društvenih vrednosti. Ovakav pristup problematizuje odnos maloletnih lica, roditelja i države, a budući da se njihovo zlostavljanje primarno vezuje za porodicu i da njegovi oblici najčešće potiču od roditelja i lica koja se neposredno o njima staraju, jedan od osnovnih problema društvene reakcije postaje smisao i granica porodične autonomije, s obzirom na subjektivitet maloletnog lica i razvoj njegove lične autonomije.

²Obretković, M. (1996) "Detinjstvo i prava deteta – evolucija koncepta", u: Janjić Komar, M., Obretković, M., *Prava deteta – prava čoveka*, Beograd: Dosije & Udruženje pravnika Srbije za socijalno pravo, str. 17-34, Vučković Šahović, N. (2000) "Detinjstvo i priroda prava deteta", u: *Prava deteta i međunarodno pravo*, Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta, str. 17-26).

Problem zlostavljanja maloletnih lica i društvene reakcije na tu pojavu, počinje da se otvara i iz ugla prava deteta,³ odnosno nadzora nad njihovom primenom.⁴ Inače, prava deteta smatraju se delom univerzalnih ljudskih prava, što znači da deci pripadaju sve osnovne slobode i prava kojima se garantuje nepovredivost čovekovog fizičkog, psihičkog i seksualnog integriteta. Za decu ona imaju poseban značaj jer obezbeđuju elementarne osnove za njihov opstanak i razvoj. Specifična svojstva i potrebe vezane za status maloletstva u većoj meri ih izlaže povredama. Pored toga, s obzirom na socijalni status, u porodici i društvenoj sredini, javljaju se i specifični oblici ugrožavanja prava.

Izdvajanjem deteta kao posebnog subjekta i formiranjem samostalnih prava deteta kojima se štite njegova lična dobra prevazilazi se klasični protektivni odnos prema detetu i omogućuje se da ono samo utiče na sopstveni položaj.⁵ Ipak država i njeni organi neophodni su kao garanti prava deteta u situacijama kada su ona ugrožena, odnosno povređena postupcima roditelja ili drugih osoba kojima je povereno staranje o detetu.

Na nivou prava, izdvajanje deteta kao posebnog subjekta, išao je preko ustanovljavanja sistema "zaštitnog zakonodavstva" u odnosu na zapošljavanje i uslove rada maloletnih lica, a u odnosu na krivično, porodično i socijalno zakonodavstvo razvoj se ogledao u odnosu na ustanovljavanje principa posebne zaštite maloletnih lica, kao i kroz uspostavljanje mehanizama da u svim sudskim i administrativnim postupcima, koji ga se tiču, mišljenje deteta, bude saslušano, i uvek kada je to u njegovom najboljem interesu uzeto u obzir. Logični put ovog razvoja je stvaranje integralnog koncepta prava deteta na život

³Konvencija o pravima deteta pod pojmom dete podrazumeva: "Svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života, ukoliko se po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije (član 1).

⁴Werhellen, E. (1994) "Monitorings Children's Rights", in: Werhellen, E. (ed.) *Monitorings Children's Rights*, The Hague: Kluwe Law International, pp. 7-19.

⁵Campabell, T. D. (1995) "The Rights of the Minor: as Person, as Child, as Juvenile, as Future Adult", in: Alston, P., Parker, S., Seymour, J. (ed.) *Children, Rights, and the Law*, Oxford: Clarendon press, First published 1992, reprinted with corrections 1993, 1995, pp. 1-23.

i razvoj, zastupljen u međunarodnim instrumentima, a utemeljen na idejama o komplementarnosti i međusobnoj uslovljenosti različitih aspekata i dimenzija toga prava.⁶

U smislu navedenog izdaju se sledeći međunarodni ugovori kojima se ustanovljava posebni položaj maloletnih lica u cilju pojačane pravne zaštite osnovnih prava deteta:

- Konvencija o pravima deteta;
- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima;
- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima;
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta i Protokol o prevenciji, eliminisanju i kažnjavanju trgovine ljudskim bićima, posebno ženama i decom;
- Konvencijom MOR-a 182 o najtežim oblicima dečijeg rada;
- Haška konvencija 28 o civilnim aspektima međunarodne otmice dece.

U oblasti zaštite maloletnih lica od nasilja za sve zemlje potpisnice navedenih konvencija od posebnog značaja su i tumačenja Komiteta za prava deteta nadzornog tela *Konvencije o pravima deteta* (u tom smislu posebno imamo u vidu Opšti komentar br. 8 (2006) Komiteta za prava deteta o pravu deteta na zaštitu od telesnog kažnjavanja i drugih surovih ili degradirajućih oblika kažnjavanja (CRC/C-GC/8) i stavovi Evropskog suda za ljudska prava, posebno presuda koje se odnose na oblast porodičnog života. Navedeno je posebno važno zbog članstva Srbije u Savetu Evrope i ratifikacije *Evropske konvencije*

⁶Videti šire: Obretković, M., Mršević, Z. (1996) "Međunarodnopravna zaštita dece od nasilja i zloupotrebe", u: Janjić Komar, M., Obretković, M., *Prava deteta – prava čoveka*, Beograd: Dosije & Udruženje pravnika Srbije za socijalno pravo, str. 95.

o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, odnosno drugih instrumenata Savete Evrope za zaštitu dece od nasilja među kojima izdvajamo sledeće povelje i konvencije:⁷

- *Evropska socijalna povelja* (iz 1961) i *Evropska revidirana socijalna povelja* (revidirana Evropska socijalna povelja 1996. počela da se primenjuje 1999. godine);
- *Evropska konvencija o obeštećenju žrtava krivičnih dela nasilja* (usvojena 1983. godine) sa preporukama iz 1985 godine: *Preporuka o poziciji žrtve u okviru krivičnog prava i postupka*, odnosno 1987. godine: *Preporuka o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije*;
- *Evropska konvencija za prevenciju torture i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* br. 126 (usvojena 1987, primenjuje se od 1989. godine);
- *Konvencija o kompjuterskom kriminalitetu* br. 185 (usvojena 2001, počela sa primenom 1. jula 2004. godine);
- *Evropska konvencija o vršenju prava deteta* (usvojena 1996., primenjuje se od 2000. godine);
- *Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja* (usvojena od strane Komiteta ministara Saveta Evrope 12. jula 2007 na 1002 zasedanju), kao i brojne preporuke i rezolucije Komitet ministara Saveta Evrope i Skupštine Saveta Evrope.⁸

2. KONVENCIJA O PRAVIMA DETETA

Konvencija o pravima deteta, usvojena u okrilju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1989 godine, stupila je na snagu 1990. godine i predstavlja univerzalni međunarodni dokument, koji se posebno bavi

⁷Većinu navedenih instrumenata, poput *Evropske konvencije o vršenju prava deteta*, *Konvencije o kompjuterskom kriminalitetu*, *Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja* Republika Srbija tek treba da potpiše, odnosno ratifikuje.

⁸Videći: *Council of Europe Actions to promote children's rights to protection from all forms of violence* (2005), The UNICEF Innocent Research Centre, pp. 3-17.

decom. Koncept prava deteta na opstanak, život i razvoj, zastupljen u ovoj *Konvenciji*, izražava ideju o međusobnoj uslovljenosti i komplementarnosti različitih dimenzija i oblika tog prava, pri čemu je poseban naglasak dat priznanju prava deteta na samoopredeljenje i njegovoj aktivnoj ulozi u ostvarivanju prava. Dalje, ovaj međunarodni instrument, koji je ratifikacijom postao deo našeg unutrašnjeg pravnog poretka, nalaže državi da preduzme odgovarajuće mere "za zaštitu deteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja i zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje" (član 19. *Konvencije*). Na taj način zaštita integriteta deteta obuhvatila je sve elemente ličnosti i sve aspekte razvoja, a zaštitne intervencije usmerene su ne samo na roditelje i one koje se neposredno staraju o detetu, nego i na društvene intervencije i na sve društvene podsisteme. Pored neizbežnih pravno represivnih mera, naglasak u ovom dokumentu je ipak na merama socijalne prevencije, i u tom smislu se i problem zlostavljanja i zanemarivanja deteta tretira sa preventivnog i rehabilitativnog stanovišta.⁹

Posebne odredbe *Konvencije o pravima deteta* odnose se na sprečavanje i zaštitu deteta od zloupotrebe narkotika, seksualnog iskorišćavanja, otmice, prodaje i trgovine, odnosno svih oblika iskorišćavanja štetnih po bilo koje detetovo dobro. Tumačenjem navedenog dokumenta možemo zaključiti da on prihvata najširu definiciju zloupotrebe dece, pri čemu zaštitu od zloupotreba, zanemarivanja i zlostavljanja stavlja u kontekst ukupnih prava deteta na blagostanje, tj. optimalne uslove razvoja.¹⁰ Inače, zaštita deteta od zloupotrebe može se, s aspekta *Konvencije*, posmatrati u okviru

⁹*Konvencija o pravima deteta* se pitanjem rehabilitacije deteta bavi u posebnoj odredbi člana 39. kojom se države članice obavezuju da preduzmu sve odgovarajuće mere u smislu podsticanja fizičkog i psihičkog oporavaka i društvene reintegracije deteta žrtve: svakog oblika zanemarivanja, iskorišćavanja ili zlostavljanja, mučenja ili bilo kog drugog oblika nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Videti šire: Vučković Šahović, N. (2000) op. cit. str. 187-189.

¹⁰Obretković, M., Mršević, Z. (1996) op. cit. str. 96.

nekoliko grupa prava koje smatramo naročito relevantnim za njegov ukupni psiho-fizički integritet:

- Zaštita od neadekvatnih radnih uslova;
- Zaštita od kriminalnih aktivnosti, seksualnih zloupotreba i upotrebe narkotika;
- Zaštita od okrutnog i nehumanog kažnjavanja;
- Zaštita od ratnih i drugih oružanih sukoba;
- Zaštita od zloupotrebe u političke svrhe.¹¹

U tekstu koji sledi posebno ćemo se osvrnuti na dve pomenute grupe prava koje smatramo posebno relevantnim s obzirom na predmet ovog rada.

2.1. Zaštita od kriminalnih aktivnosti, seksualne zloupotrebe i upotrebe narkotika

Generalna zabrana zloupotrebe dece koja se odnosi na sve postupke štetne za njihov razvoj obuhvata svako iskorišćavanje ili navođenje deteta na različite vrste devijantnog ponašanja: kriminalne aktivnosti, upotreba opojnih droga, prostitucija, skitnja, prosijačenje. Saznanje o povezanosti pojava nasilja u porodici i maloletničke delinkvencije¹²

¹¹Videti šire: Mršević, Z., Obretković, M. (1992) "Međunarodnopravna zaštita dece od diskriminacije, nasilja, zloupotreba i eksploatacije", *Međunarodni problemi*, br. 3-4., Beograd, str. 27; Mršević, Z., Obretković, M. (1992) "Međunarodnopravna zaštita fizičkog integriteta maloletnika u krivičnom postupku i postupku izvršenja krivičnih sankcija", *Analiz Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 6., str. 52.

¹²McClosky, L. A., Figueredo, A. J., Koos, M. P. (1995) "The effect of systemic family violence on children's mental health", *Child Development*, vol. 66, pp. 239-1261; Dube, S. R. et al. (2002) "Exposure to abuse, neglect, and household dysfunction among adults who witnessed intimate partner violence as children: implications for health and social services", *Violence and Victims*, vol 17, No. 1, pp. 3-17; Corby, B. (2000) *Child abuse - Towards a knowledge base*, Buckingham Philadelphia: Open University Press, pp. 82-100; Dembo, R. et al. (2000) "A structural model of the influence of family problems and child abuse factors on serious delinquency among youths processed at a juvenile assessment center", *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, no. 10, str. 17-31; Kas-

ukazuju, pre svega, na potrebu za prevencijom ili obezbeđivanjem sistematskih mera zaštite u odnosu na viktimiziranu decu, žrtava različitih oblika zloupotreba. Niz međunarodnih instrumenata, obavezuje ili preporučuje državama da svojim zakonodavnim aktivnostima i praktičnim programima pruže pomoć i zaštitu dece koja su usled: napuštanja, zlostavljanja, štetnih uticaja ili drugih načina zloupotrebe došla u situaciju visokog društvenog rizika. Tu pre svega ukazujemo na: *Smernice UN o prevenciji maloletničke delinkvencije*, donete na osmom kongresu Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminaliteta i tretmanu maloletnih učinioaca krivičnih dela, 1990. godine u Havani; *Nacrt rezolucije o domaćem nasilju i Nacrt rezolucije o instrumentalnoj upotrebi dece u kriminalnim aktivnostima*, preporučeni Generalnoj skupštini UN na usvajanje od strane Osmog kongresa UN u Havani 1990 godine; kao i na brojne preporuke Komitet ministara Saveta Evrope: *Preporuku o nasilju u porodici No. R(85)4 (1985)*; *Preporuku o socijalnim merama koje se odnose na nasilje unutar porodice No. R(90)2 (1990)*; *Preporuku o hitnim merama koje se tiču porodice No. R(91)9 (1991)*; *Preporuku o posredovanju u porodici No. R (98)1 (1998)*.

Sama Konvencija o pravima deteta, kao što je već ukazano, utvrđuje posebne obaveze u pogledu zaštite dece od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja i zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje (član 19. Konvencije), kao i za slučajeve: navođenja ili prisiljavanja deteta da učestvuje u nezakonitim seksualnim aktivnostima, iskorišćava-

hani, J. H., Allan, W. D. (1998) *The impact of family violence on children and adolescents*, Thousand Oaks, CA: Sage; DeMatteo, D., Marczyk, G. (2005) "Risk Factors, Protective Factors, and the Prevention of Antisocial Behavior", in: Heilburn, K. et al. (eds) *Juvenile Delinquency: Prevention, Assessment, and Intervention*, New York: Oxford University Press, str. 19-44; Nikolić-Ristanović, V. (2002) "Nasilje u primarnoj porodici", u: Nikolić-Ristanović, V. (ur.) *Nasilje u porodici*, Beograd: Viktimološko društvo Srbije, str. 87-90; Škulić, M., Stevanović, I. (1999) *Maloletni delinkventi u Srbiji – neka pitanja materijalnog, procesnog i izvršnog prava*, Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta, str. 376-396.; Stevanović, I. (1999) "Nasilje u porodici i maloletnička delinkvencija", *Temida*, br. 3-4, godina 2, str. 21-24; Ignjatović, Đ. (2007) "Kriminološki značaj tranzicije", u: Kron, L. (ur.) *Kriminalitet u tranziciji: fenomenologija, prevencija i državna reakcija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 20.

nju za prostituciju ili iskorišćavanju za pornografske namene (član 34. Konvencije), odnosno slučajeve: otmice, prodaje ili trgovine decom u bilo koju svrhu ili bilo kojoj formi (član 35. Konvencije). Odredba Konvencije o zaštiti dece od narkomanije (član 33. Konvencije), praćena sadržajima drugih međunarodnih dokumenata,¹³ postavlja najviše okvire za prevenciju i zaštitu dece izložene neposrednim rizicima. Poseban naglasak je dat na sprečavanju upotrebe dece u nezakonitoj proizvodnji i trgovini narkoticima.

Zaštita od ropstva i trgovine decom, zbog specifičnosti vezanih za psihofizičke karakteristike i nivo njihove zrelosti, tj. činjenice da se u ovoj oblasti nalazimo na terenu organizovanog kriminaliteta, zahteva naročitu pažnju u smislu predviđanja i realizacije posebnih mera, a u cilju: preventivnih aktivnosti, zaštite dece žrtava trgovine, njihovog fizičkog i psihičkog oporavak, socijalne reintegracije i eventualnog povratak u zemlju porekla. Inače, problema trgovine decom i njegovo izdvajanje kao posebnog u okviru problema trgovine ljudskim bićima uopšte nalažu svi oni razlozi zbog kojih je kao posebna kategorija u oblasti ljudskih prava izdvojena oblast prava deteta.¹⁴ To su naravno imali u vidu i tvorcii brojnih međunarodnih instrumenata koji regulišu ovu materiju.

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv tansnacionalnog organizovanog kriminaliteta i Protokol o prevenciji, eliminisanju i kažnjavanju trgovine ljudskim bićima, posebno ženama i decom iz 2000 godine, predstavljaju prve međunarodne instrumente u kojima je postignut konsenzus, na nivou međunarodnog prava, u pogledu definisanja trgovine ljudskim bićima. Tu posebno naglašavamo značaj Protokola kojim se daje pravni okvir nacionalnim zakonodavstvima i standardi u

¹³Smernice Ujedinjenih nacija o prevenciji maloletničke delinkvencije (*Rijadske smernice*); *Jedinstvena konvencija o opojnim drogama* iz 1941. godine, *Konvencija o opojnim drogama* iz 1961. godine, *Konvencija o psihotropnim supstancama* iz 1971. godine, sa protokolom iz 1972. godine; *Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci* iz 1988. godine.

¹⁴Stevanović, I. (2004) "Child trafficking and selected international instruments", in: *Combating child trafficking in Montenegro*, Podgorica: Save the Children, pp. 11-16.

pogledu kriminalizacije ovog ponašanja, njegovog kažnjavanja, zaštite žrtava i prevencije.

Za pitanja trgovine decom *Protokol* ima dvostruki značaj. Njime se pre svega daje definicija trgovine ljudskim bićima koja podrazumeva čitav niz ponašanja kao što su: vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje lica, a u cilju eksploatacije¹⁵ i zloupotrebe žrtve.

Ključni element bića ovog krivičnog dela su sredstva koja se primenjuju: upotreba pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem i koja ovom delu daju obeležja trgovine.

U cilju obezbeđivanja zaštite dece, kao posebno osetljive kategorije, *Protokolom* je predviđeno kažnjavanje trgovine decom čak i ukoliko nije upotrebljeno neko sredstvo prinude, prisile, zloupotrebe... To podrazumeva da i u slučaju pristanka deteta, ono se ima smatrati žrtvom trgovine ljudima i uživati posebnu zaštitu. Saglasno sa *Konvencijom o pravima deteta* iz 1989. godine detetom se smatra osoba mlađa od 18 godina života.

Pored *Konvencije* i *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta, o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji* dodatno obavezuje države da na nivou svog nacionalnog zakonodavstva i prakse učini sve potrebne mere u cilju prevencije trgovine dece i kažnjavanja (za pokušaj, saizvršilaštvo, podstrekavanje, pomaganje, organizovanje i naređivanje) njenog izvršenja. U smislu ovog *Protokola* prodaja dece podrazumeva: "Bilo koju radnju ili transakciju kojom lice ili grupa lica prebacuje neko dete nekom drugom za novčanu ili bilo koju drugu naknadu" (član 2 (a) *Protokola*). U vezi navedenog člana 2(a) *Protokola*, a u smislu člana 3(a) istog, države ugovornice imaju

¹⁵U smislu *Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima deteta, o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji* pojam eksploatacija podrazumeva: prostituciju deteta i druge oblike seksualne eksploatacije, angažovanje deteta u okviru prinudnog rada, ropstvo ili odnose slične ropstvu, kao i uklanjanje organa (član 3. stav 1. *Fakultativnog protokola*).

obavezu da svojim krivičnim zakonodavstvom (bez obzira da li su takva dela izvršena u zemlji ili su oblik transnacionalnog, organizovanog kriminaliteta) inkriminišu:

"Nuđenje, isporuku i prihvatanje, bilo kojim sredstvima, nekog deteta u svrhu:

- seksualne eksploatacije deteta;
- prebacivanje organa deteta radi ostvarivanja profita i
- angažovanja deteta u okviru prinudnog rada".

Obavezno kažnjavanje mora biti ustanovljeno i za: "Neodgovarajuće navođenje, u svojstvu posrednika, na pristanak da se usvoji neko dete kršenjem važećih međunarodnopravnih instrumenata o usvajanju" (član 3. (a. ii)).

Izuzetno važne odredbe *Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji* odnose se i na obavezu država potpisnica da usvoje odgovarajuće mere za zaštitu prava i interese dece¹⁶ žrtava radnji zabranjenih *Protokolom* u svim fazama krivičnog pravosudnog procesa (član 8. *Protokola*), a naročito:

- a) "Priznavanjem ugroženosti dece žrtava i prilagođavanjem postupaka da bi se priznale njihove posebne potrebe, uključujući njihove posebne potrebe kao svedoka;
- b) Obaveštavanjem dece žrtava o njihovim pravima, njihovoj ulozi i obimu, vremenskom rasporedu i napredovanju postupka i razmatranju njihovih slučajeva;
- c) Dopuštanjem da se u postupku u kom su ugroženi njihovi lični interesi prezentiraju i razmotre gledišta, potrebe i preokupacije

¹⁶Videti: Vučković Šahović, N. (2006) *Eksploatacija dece s posebnim osvrtom na Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji*, Beograd: Centar za prava deteta & Save the Children, UK – kancelarija u Beogradu, str. 36.

dece žrtava, na način koji je u skladu sa pravilima nacionalnog procesnog prava;

- d) Obezbeđivanjem odgovarajućih službi podrške deci žrtvama tokom čitavog pravnog procesa;
- e) Zaštitom, kada je to odgovarajuće, privatnosti i identiteta dece žrtava i preduzimanjem mera u skladu sa nacionalnim pravom kako bi se izbeglo nepodesno širenje informacija koje bi mogle dovesti do identifikovanja dece žrtava;
- f) Obezbeđivanjem, u odgovarajućim slučajevima, bezbednosti dece žrtava, kao i bezbednosti njihovih porodica i svedoka koji svedoče u njihovo ime, od zastrašivanja i odmazde;
- g) Izbegavanjem nepotrebnog odlaganja razmatranja slučajeva i izvršavanja naloga ili uredbi o davanju obeštećenja deci žrtvama.

Takođe, u smislu ovog *Protokola*: "Države ugovornice će obezbediti da neizvesnost u pogledu stvarne starosne dobi žrtve ne spreči pokretanje krivičnog postupka, uključujući istražne radnje usmerene na utvrđivanje starosne dobi žrtve. Da u postupanju od strane sistema krivičnog pravosuđa, sa decom žrtvama nezakonitih radnji opisanih u ovom *Protokolu*, najbolji interes deteta bude prioritet. Države ugovornice preduzeće takođe, mere kako bi obezbedile odgovarajuću obuku, posebno pravnu i psihološku, za lica koja rade sa žrtvama nezakonitih radnji zabranjenih prema ovom *Protokolu* i usvojiti mere kako bi zaštitile bezbednost i integritet lica i/ili organizacija uključenih u sprečavanje i/ili zaštitu i rehabilitaciju žrtava takvih nezakonitih radnji.

Republika Srbija je preuzela obaveze iz još jednog važnog međunarodnog dokumenta za pitanja zaštite dece od trgovine: *Konvencije (Međunarodne organizacije rada) 182 o najtežim oblicima dečijeg rada*, usvojene 1999. godine u Ženevi (zajedno sa preporukom 190), koja se odnosi na zabranu i direktno delovanje radi ukidanja najtežih oblika dečijeg rada. Ovaj međunarodni dokument odnosi se na sve osobe mlađe od 18 godina i obavezuje strane ugovornice da preduzmu hitne i efikasne mere kojima će se

obezbediti zabrana i ukidanje najtežih oblika dečijeg rada. Pored definicije najtežih oblika dečijeg rada, u ovom dokumentu se državama nalaže da zabrane svaki rad dece koji po svojoj prirodi i okolnosti pod kojima se obavlja, može verovatno da ošteti njihovo zdravlje, sigurnost i moral.

2.2. Zaštita od neadekvatnih radnih uslova

Još se *Deklaracijom o zaštiti prava deteta* iz 1959. godine nalaže da dete treba da bude zaštićeno od svih oblika nemara, svireposti i eksploatacije, da ne sme biti primljeno na posao bez odgovarajuće minimalne starosti, niti se sme dozvoliti da radi na poslu koji šteti njegovom zdravlju, vaspitanju ili koji remeti njegov fizički mentalni ili moralni razvoj (član 9. *Deklaracije*). Na sličan način i odredbe *Konvencije o pravima deteta* sprečavaju radnu eksploataciju deteta, obavezujući države ugovornice da, u skladu sa važećim međunarodnim propisima u oblasti rada, utvrde minimalnu starost za zapošljavanje, regulišu radno vreme i uslove rada i predvide odgovarajuće sankcije za nepoštovanje ovih odredaba.¹⁷ Posebnim članom *Konvencije* zabranjuje se iskorišćavanje dečijeg rada u smislu obaveze države da: "prizna pravo deteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorišćavanja i od obavljanja bilo kog posla koji bi mogao da bude opasan ili bi ometao školovanje deteta ili bi bio štetan po zdravlje deteta ili za fizički, duševni, moralni ili društveni razvoj deteta" (član 32. *Konvencije*). Da bi se navedeno pravo ostvarilo države ugovornice su obavezne da preduzmu sve pravne, administrativne, društvene i obrazovne mere, a posebno da:

- obezbede minimalnu starosnu granicu za zapošljavanje;
- obezbede odgovarajuće regulisanje vremena i uslova zapošljavanja, kao i;

¹⁷U ovoj oblasti posebna pažnja je posvećena maloletnicima koji su lišeni slobode, u smislu isključenja radne eksploatacije, s tim da se o radu govori kao sredstvu resocijalizacije, a ne kao disciplinskoj sankciji (Videti: *Pravila UN maloletnika lišenih slobode*, doneta 14. decembra 1990. godine u Havani – *Havanska pravila*, A/Rez./45/113).

- odgovarajuće kazne ili druge sankcije da bi se osigurala efikasna primena prava deteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorišćavanja.

Pored *Konvencije o pravima deteta*, postoje i drugi međunarodni dokumenti, koji regulišu pitanja vezana za dečiji rad, tj. za zloupotrebu dečijeg rada. Najveći broj ovih dokumenata donet je u okviru Međunarodne organizacije rada, osnovane 1919. godine, zahvaljujući čijem postojanju su države prihvatile veliki broj konvencija (do sada 184) i preporuka koje regulišu pravo na rad.

U junu 1996. godine, vlade država članica MOR-a, na redovnom zasedanju ove organizacije, saglasile su se da se započne proces usvajanja nove Konvencije koja bi se posebno odnosila na dečiji rad. Predlog je bio da se u novoj konvenciji težište stavi na one vrste dečijeg rada koje se više ne mogu tolerisati, s ciljem da se zabrane oblici dečijeg rada koji su najštetniji, najopasniji i omogućavaju najviši stepen iskorišćavanja. Juna 1999. godine usvojena je, već pomenuta, *Konvencija MOR-a br. 182* (zajedno sa preporukom 190) koja se odnosi na zabranu i direktno delovanje radi uklanjanja najtežih oblika dečijeg rada. Ovaj međunarodni dokument odnosi se na sve osobe mlađe od 18 godina i obavezuje strane ugovornice da preduzmu hitne i efikasne mere kojima će se obezbediti zabrana i ukidanje najtežih oblika dečijeg rada.¹⁸ Pored definicije najtežih oblika dečijeg rada, u ovom dokumentu se državama nalaže i da zabrane svaki rad dece koji, po svojoj prirodi i okolnostima pod kojima se obavlja, može verovatno da ošteti njihovo zdravlje, sigurnost i moral.

¹⁸U smislu *Konvencije 182 MOR-a*, najteži oblici dečijeg rada obuhvataju:

- "sve oblike ropstva ili običaja sličnih ropstvu, kao što su: prodaja i promet dece, dužničko ropstvo ili kmetstvo, prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili regrutovanje dece za iskorišćavanje u oružanim sukobima;
- iskorišćavanje, nabavljanje ili nuđenje deteta za prostituciju, proizvodnju pornografskih sadržaja ili pornografske predstave;
- iskorišćavanje, nabavljanje, nuđenje deteta za nezakonite aktivnosti, naročito za proizvodnju i promet droge shodno definicijama iz relevantnih međunarodnih ugovora;
- rad koji je, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojim kojima se obavlja, verovatno štetan po zdravlje, bezbednost ili moral dece".

3. EVROPSKA KONVENCIJA O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA (SA KRATKIM OSVRTOM NA PRAKSU EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U OBLASTI ZAŠTITE DECE OD NASILJA)

Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda zajamčena su, pre svega, građanska i politička prava. Iako se u njoj deca puno ne pominju Evropski sud za ljudska prava i Komisija je efektivno koriste za zaštitu i unapređenje prava deteta u Evropi. Posebno značajni članovi ove Konvencije relevantni za zaštitu dece od nasilja su: član 2 kojim se propisuje da je: "pravo na život svake osobe zaštićeno zakonom"; član 3 koji glasi da: "niko ne može biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom, ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju", član 4 prema kome se "niko ne sme držati u ropstvu ili ropskom položaju ili, uz izvesne izuzetke, zahtevati da obavlja prinudni ili obavezni rad"; član 5 kojim je regulisano pravo na slobodu i sigurnost, odnosno član 6 koji propisuje pravo svakog ko se suočava sa krivičnom optužbom na "pravičnu javnu raspravu u razumnom roku", uz pravo maloletnog lica, kada je to nužno, da javnost suđenja bude ograničena bez obzira da li se on pojavljuje ko oštećeno lice ili učinilac krivičnog dela (stav 2. člana 6). Takođe, Konvencijom se (član 13) zahteva od države da propišu delotvorni pravni lek za svakoga kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji. Posebno značajne odredbe su sadržane i u članu 8 Konvencije. Ovim članom garantuje se pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, uključujući i pravo na poštovanje fizičkog integriteta. U stavu 2. ovoga člana kaže se da se: "javna vlast neće mešati u ostvarivanje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih". Na osnovu navedenih odredaba deca se mogu zaštititi od nasilja neposredno, poštovanjem prava na fizički integritet ali i posredno u smislu potrebe preventivnog delovanja države u domenu potrebe za zaštitom deteta.

3.1. Neki primeri prakse Evropskog suda za ljudska prava

Praksa Evropskog suda za ljudska prava koja se tiče nasilja nad decom, u velikoj meri se odnosi na pitanja telesnog kažnjavanja dece ali je od neposrednog značaja za sve vidove nasilja nad decom. Čitava serija sudskih odluka tiče se zabrane telesnog kažnjavanja dece i zahtevom za eliminisanjem telesnog kažnjavanja iz kaznenog sistema, škola, odnosno porodice. Slučajevi o zabrani telesnog kažnjavanja zasnovani su pre svega, na članu 3. *Konvencije*.¹⁹ Drugi slučajevi koji se tiču nasilja temelje se u velikoj meri na član 8. *Konvencije*. Inače, presudama suda već je davno ustanovljeno da u pravo na poštovanje privatnog života spada i pravo na poštovanje fizičkog integriteta, odnosno da u cilju zaštite dece od nasilja države mogu primeniti proaktivne mere predviđene stavom 2. člana 8. U tim situacijama priznato je pravo države da se umeša u porodični život, što podrazumeva i delotvorno ispitivanje optužbi za maltretiranje i utvrđivanje delotvorne primene sistema krivičnog prava.²⁰

Što se tiče nasilja u porodici praksa Suda i Komisije usmerena je, pre svega, ka isticanju člana 8. stav 2. *Konvencije* u smislu prava država da preduzimaju mere mešanja u porodični život u cilju zaštite fizičkog i seksualnog integriteta dece, odnosno člana 2. i 3. *Konvencije* u smislu stvaranja pozitivne obaveze za članice čiji nadležni organi moraju delovati preventivno, moraju sprovesti delotvorne istrage svih navoda o nasilju nad decom u okviru porodice, odnosno goniti i kažnjavati učinioce zlostavljanja u porodici. Slučaj A protiv Velike Britanije,²¹ inače slučaj o telesnom kažnjavanju, je jedan od najznačajnijih u praksi

¹⁹Ustanovljeno je da maltretiranje, da bi moglo da se okvalifikuje kao kršenje ove apsolutne zabrane, mora dostići određeni stepen surovosti. Međutim, procenjivanje da li je taj stepen surovosti prisutan zavisi od "svih okolnosti slučaja, kao što su dužina perioda takvog postupanja po fizičko i mentalno zdravlje i, u nekim slučajevima, zavisi od pola, starosti i zdravstvenog stanja žrtve (videti: *Iriska protiv velike Britanije*, Presuda od 18. 01 1987 po žalbi br. 5310/71).

²⁰Videti: Slučaj X i Y protiv Holandije, presuda od 26. marta 1985 po žalbi br. 8978/80; Slučaj X i Y protiv Austrije, presuda od 8. maja 1962 po žalbi br. 900/600; MC protiv Bugarske, presuda od 4. decembra 2003 po žalbi br. 3927/98.

²¹Presuda od 23. septembra 1998 po žalbi br. 25599/94.

Evropskog suda i po pitanju zaštite dece od nasilja u porodici. U svojoj presudi Evropski sud ističe da se odgovornost države za zaštitu proširuje i na porodični dom, odnosno da se države članice moraju postarati da propisima i drugim merama obezbede odgovarajuću zaštitu, kao i uspešno odvratanje od činjenja prestupa. U konkretnom slučaju očuh je gonjen u Velikoj Britaniji zbog nanošenja stvarnih telesnih povreda ali je oslobođen optužbe na osnovu odluke da je kazna "opravdano telesno kažnjavanje". Evropski sud je jednoglasno odlučio da je u pitanju kršenje člana 3. *Konvencije*, zaključivši da zakon nije pružio odgovarajuću zaštitu oštećenom (podnosiocu žalbe), a u skladu sa pomenutim članom takođe, u presudi sud se poziva na već pomenuti slučaj X i Y protiv Holandije iz 1985, članove 19. i 37. *Konvencije UN o pravima deteta* i u presudi izričito kaže: "Deca i drugi ugroženi pojedinci imaju posebno pravo na zaštitu države, u vidu delotvornog kažnjavanja za primer drugima, za tako ozbiljne povrede fizičkog integriteta".

Slične odluke donošene su i u nekoliko naknadnih slučajeva zanemarivanja, fizičkog i seksualnog zlostavljanja dece u porodičnom okruženju. Na primer u slučaju Z i ostali protiv Velike Britanije²² podnosioci žalbe bili su četvoro rođenih sestara i braće koje su, u periodu od početnog upućivanja socijalnim službama u oktobru 1987 i konačnog hitnog smeštaja u hraniteljsku porodicu u junu 1992. godine, roditelji ozbiljno zanemarivali, fizički i emocionalno zlostavljali, iako su socijalne službe u tom periodu stalno pratile i prijavljivale šta se događa. Postupak u Velikoj Britaniji koji je država pokrenula protiv lokalnog organa jer se nije aktivno starao o dobrobiti dece i preduzeo odlučne korake kako bi ih zaštitio, na kraju je propao, jer je sud Velike Britanije doneo odluku da iz razloga javne politike ne treba smatrati odgovornim lokalni organ za nemar u pogledu izvršavanja zakonske dužnosti zaštite dobrobiti dece. Evropski sud je za razliku od britanskog smatrao da je došlo do povrede članova 3 i 13 *Konvencije* i doneo je odluku o znatnoj novčanoj i nenovčanoj odšteti.

²²Presuda od 10 marta 2001 po žalbi br. 2929/95.

U slučaju E i drugi protiv Velike Britanije²³ tri sestre su prijavile da ih je majčin partner fizički i seksualno zlostavljao u periodu najmanje deset godina (tj. od 1967 do 1989. godine), a da je njihov brat trpeo fizičko zlostavljanje uprkos posetama socijalnih radnika i uključivanja u celi slučaj policije i psihijatra. Očuh je u Velikoj Britaniji 1977 i 1989 osuđen za sedam krivičnih dela. Takođe, u psihijatrijskim izveštajima iz 1992. godine tvrdilo se da su tri sestre pokazivale simptome koji ukazuju da pate od ozbiljnog post traumatskog stresnog poremećaja. Podnosioci žalbe su zatražili odštetu od države za zlostavljanje koje su trpeli, odnosno nesavesno postupanje državnih organa. Njihove optužbe međutim nisu ni razmatrane zbog zastarelosti. Međutim, Evropski sud je smatrao da je došlo do povrede prava 3 i 13 Konvencije i dosudio novčanu i nenovčanu odštetu. U presudi je pisalo da se: "obrazac odsustva istrage, komunikacije i saradnje relevantnih organa obelodanjen u ovom slučaju mora smatrati činiocem koji je imao značajan uticaj na tok događaja, kao i da se pravilnim i delotvornim vršenjem njihovih nadležnosti mogao otkloniti, ili barem svesti na najmanju meru rizik od pretrpljene štete". Ova presuda Evropskog suda predstavlja značajan iskorak u smislu isticanja pozitivne obaveze pružanja zaštite deci od strane države, inače zajamčene članom 3 Konvencije, odnosno stava da nije dovoljno samo izricanje krivičnih sankcija za zlostavljanje, već dalja intervencija države u skladu sa ispunjavanjem zakonske dužnosti i prava žrtava na rehabilitaciju i reintegraciju propisanih između ostalog i članom 39. Konvencije UN o pravima deteta.

4. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Kada govorimo o sistemu krivičnopravne zaštite, kao jednom od segmenata pravne reakcije na nasilje nad maloletnim licima možemo konstatovati da su poslednje izmene krivičnog zakonodavstva u Republici Srbiji, a koje se odnose na krivičnopravnu zaštitu maloletnih lica značajan korak u pravcu usvajanja savremenih koncepcija, odnosno implementacije pomenutih međunarodnih normi i standarda

²³Presuda od 26. novembra 2002 po žalbi br. 33218/96.

u nacionalno zakonodavstvo, ali po našem mišljenju ne i dovoljan. U tom smislu mišljenja smo da treba dalje istrajati na obezbeđivanju uslova za punu primenu zakonskih odredaba, pre svega, onih odredaba koje propisuju zabranu svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja dece i maloletnika (maloletnih lica), a koje su u domenu krivičnopravne zaštite regulisane *Krivičnim zakonikom* (u primeni od 1. januara 2006 godine), odnosno onih odredaba koje umanjuju posledice sekundarne viktimizacije po maloletno lice propisane III delom *Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* (takođe, u primeni od 1. januara 2006 godine). Takođe, treba ukazati da brojne međunarodne instrumente, poput *Evropske konvencije o vršenju prava deteta*, *Konvencije o kompjuterskom kriminalitetu*, *Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja* Republika Srbija tek treba da potpiše, odnosno ratifikuje, a potom svoje nacionalno zakonodavstvo uskladi sa istim.

Od izuzetne važnosti je i da država: 1) nastavi sa početnom edukacijom, ali i kontinuiranom obukom svih predstavnika sistema krivičnopravne zaštite maloletnih lica, 2) odnosno da obezbedi sve materijalne i tehničke uslove za primenu novih zakonskih rešenja.

LITERATURA

- (1) CAMPABELL, T. D. (1995) "The Rights of the Minor: as Person, as Child, as Juvenile, as Future Adult", in: Alston, P., Parker, S., Seymour, J. (ed.) *Children, Rights, and the Law*, Oxford: Clarendon press, First published 1992, reprinted with corrections 1993, 1995.
- (2) CORBY, B. (2000) *Child abuse - Towards a knowledge base*, Buckingham Philadelphia: Open University Press.
- (3) *Council of Europe Actions to promote children's rights to protection from all forms of violence* (2005), The UNICEF Innocent Research Centre.
- (4) DEMBO, R. ET AL. (2000) "A structural model of the influence of family problems and child abuse factors on serious delinquency

among youths processed at a juvenile assessment center", *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, no. 10.

- (5) DEMATEO, D., MARCZYK, G. (2005) "Risk Factors, Protective Factors, and the Prevention of Antisocial Behavior", in: Heilburn, K. et all. *Juvenile Delinquency: Prevention, Assessment, and Intervention*, New York: Oxford University Press.
- (6) DUBE, S. R. ET ALL. (2002) "Exposure to abuse, neglect, and household dysfunction among adults who witnessed intimate partner violence as children: implications for health and social services", *Violence and Victims*, vol 17, No. 1.
- (7) IGNJATOVIĆ, Đ. (2007) "Kriminološki značaj tranzicije", u: Kron, L. (ur.) *Kriminalitet u tranziciji: fenomenologija, prevencija i državna reakcija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (8) KASHANI, J. H., ALLAN, W. D. (1998) *The impact of family violence on children and adolescents*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- (9) MCCLOSKEY, L. A., FIGUEREDO, A. J., KOOS, M. P. (1995) "The effect of systemic family violence on children's mental health", *Child Development*, vol. 66.
- (10) MRŠEVIĆ, Z., OBRETKOVIĆ, M. (1992) "Međunarodnopravna zaštita dece od diskriminacije, nasilja, zloupotreba i eksploatacije", *Međunarodni problemi*, br. 3-4., Beograd.
- (11) MRŠEVIĆ, Z., OBRETKOVIĆ, M. (1992) "Međunarodnopravna zaštita fizičkog integriteta maloletnika u krivičnom postupku i postupku izvršenja krivičnih sankcija", *Analiz Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 6.
- (12) NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, V. (2002) "Nasilje u primarnoj porodici", u: Nikolić-Ristanović, V. (ur.) *Nasilje u porodici*, Beograd: Viktimološko društvo Srbije.
- (13) OBRETKOVIĆ, M. (1996) "Detiljstvo i prava deteta – evolucija koncepta", u: Janjić Komar, M., Obretković, M., *Prava deteta – prava čoveka*, Beograd: Dosije & Udruženje pravnik Srbije za socijalno pravo.
- (14) STEVANOVIĆ, I. (1999) "Nasilje u porodici i maloletnička delinkvencija", *Temida*, br. 3-4, godina 2.

*Zbornik IKSI, 1-2/2007 – I. Stevanović
„Međunarodnopravna zaštita maloletnih lica
od zlostavljanja i zanemarivanja”, (str. 219-241)*

- (15) STEVANOVIĆ, I. (2004) "Child trafficking and selected international instruments", in: *Combating child trafficking in Montenegro*, Podgorica: Save the Children.
- (16) VUČKOVIĆ ŠAHOVIĆ, N. (2000) "Detinjstvo i priroda prava deteta", u: *Prava deteta i međunarodno pravo*, Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta.
- (17) VUČKOVIĆ ŠAHOVIĆ, N. (2006) *Eksploatacija dece s posebnim osvrtom na Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji*, Beograd: Centar za prava deteta & Save the Children, UK – kancelarija u Beogradu.
- (18) ŠKULIĆ, M., STEVANOVIĆ, I. (1999) *Maloletni delinkventi u Srbiji – neka pitanja materijalnog, procesnog i izvršnog prava*, Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta.
- (19) WERHELLEN, E. (1994) "Monitorings Children's Rights", in: Werhellen, E. (ed.) *Monitorings Children's Rights*, The Hague: Kluwe Law International.

**LISTA RATIFIKOVANI MEĐUNARODNI INSTRUMENTI U
OBLASTI LJUDSKIH PRAVA RELEVANTNIH ZA OBLAST
KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE MALOLETNIH LICA**

- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 7/71)
- Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 4/01)
- Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji ima za cilj ukidanje smrtne kazne ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 4/01)
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 7/71)
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 6/67)

*Zbornik IKSI, 1-2/2007 – I. Stevanović
„Međunarodnopravna zaštita maloletnih lica
od zlostavljanja i zanemarivanja”, (str. 219-241)*

- Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 9/91)
- Opcioni protokol uz Konvenciju protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ("Službeni list SCG - međunarodni ugovori", br. 16/05 i 2/06)
- Opcioni protokol uz Konvenciju protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 16/05)
- Konvencija o pravima deteta ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 15/90)
- Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji uz Konvenciju o pravima deteta ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 22/02)
- Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 22/02)
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenih protokola 11, 4, 6, 7, 12, 13 ("Službeni list SCG - Međunarodni ugovori", br. 9/03)
- Protokol br. 14 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ("Službeni list SCG - Međunarodni ugovori", br. 5/05)
- Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 6/01)
- Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i decom ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 6/01)
- Protokol protiv nezakonite proizvodnje i prometa vatrenim oružjem, njegovim delovima, sklopovima i municijom uz Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 11/05)

Zbornik IKSI, 1-2/2007 – I. Stevanović
„Međunarodnopravna zaštita maloletnih lica
od zlostavljanja i zanemarivanja”, (str. 219-241)

- Konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", broj 7/91)
- Konvencija MOR br. 182 o najgorim oblicima dečjeg rada i preporuke MOR br. 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečjeg rada ("Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 8/03)

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF MINORS FROM ABUSE AND NEGLECT

In order for a state to have an efficient system for protection of minors from abuse and neglect, it has to develop a comprehensive and systematic framework for reacting to violence at all levels. In this context, the Republic of Serbia has an obligation to develop a National strategy²⁴, policy and action plan for their protection, with a defined time frame of achievable goals. In accordance with this aim, the basic direction for strategic development will be the further harmonization of national legislature with relevant international norms and standards, as well as their consistent application in practice. Having in mind the afore mentioned, the basic goal of this paper is to illustrate the development of international legal norms and standards in criminal justice for minors, in other words, to emphasize the need for the harmonization of existing legal solutions with international standards, as part of further changes in national legislature of the Republic of Serbia.

*KEY WORDS: international norms and standards /
minors / criminal legislature / protection*

²⁴ Upon the initiative of the Child Rights Council, an advisory body of the Republic of Serbia, a specially created work group started work on a situational analysis of the state of the phenomena of violence toward children, i.e. the legal framework currently in effect, for the purpose of beginning work on the *National strategy against violence toward children* in the Republic of Serbia.